

Marsvinsholms kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk
karaktäristik och bedömning

ANNA LINDQVIST 2020-01-07

Marsvinholms kyrka

Ljunits församling, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads och Färs kontrakt, Lunds stift
Marsvinsholm 1:1, Balkåkra socken, Ystad kommun, Skåne län

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Marsvinholms kyrkomiljö är belägen i Balkåkra socken och ingår i slottslandskapet vid Marsvinholms slott. Godset Borrsöe eller Borrsjö är känt i skriftliga källor sedan 1310. Kring år 1600 förvärvades godset av släkten Marsvin och fick därigenom namnet Marsvinsholm. På 1640-talet uppfördes ett renässansslott med fyra sammanbyggda längor och två hörntorn. Åren 1856-1857 genomgick slottsbyggnaden en genomgripande omgestaltning efter ritningar av de danska arkitekterna Gottlieb Bingesböll och Christian Zwingmann.

Ebba Christina Sjöblad, änka efter Gustaf Ruuth på Hunnestad och Marsvinsholm, ansökte om patronatsrätt 1773 till kyrkorna i Balkåkra, Skårby och Snårestads socknar. Sonen friherre Eric Ruuth fick patronatsrätten 1787 och ansökte då i sin tur om att få slå ihop de tre socknarna för att kunna uppföra en gemensam kyrka vid Marsvinsholm. Det dröjde dock till 1867 tills kyrkan stod färdig. Skårby kyrka bibehölls tack vare starka påtryckningar från församlingen, medan de två andra förföll. Balkåkra är idag en ruin medan Snårestads kyrka återuppfördes på 1920-talet.

Flygbild över Marsvinholms kyrka från söder med Marsvinholms slott i bakgrunden. Foto: Pär-Martin Hedberg, 2014.

Balkåkra socken ingår naturgeografiskt i det område som hör till Södra Skånes slättbygder. Kyrkomiljön ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården *Bjärsjöholm – Balkåkra – Skårby*. Karaktäristiskt för området är det öppna, svagt kuperade odlingslandskapet med flera stora brukningsenheter. Kyrkan är omgiven av gräsytor och högväxta träd, företrädesvis ek

och bok. Från kyrkan finns rester av alléer som utgått, mot slottet i norr och till den f d prästgården i sydväst. Söder om kyrkan finns två byggnader. Det f d kyrkstallet, är enligt uppgift, uppfört efter ritningar utförda av Ludvig Vold (1839–1923), som anställdes av Christian Zwingmann som konduktör när kyrkan uppfördes. Vold har även ritat stationsbyggnaderna längs Ystad-Eslövs järnväg. Då Vold flyttade tillbaka till Köpenhamn 1869, bör stallet vara uppfört innan dess. Det ombyggdes till bårhus på 1940-50-talen och fungerar nu bland annat som personalrum och redskapsförråd. Väster om stallet uppfördes 1880–1881 en sockenstuga av tegel, som även innehöll en vaktmästarbostad. Byggnaden är idag i privat ägo.

T.v. Marsvinsholms slott och t.h. utsnitt ur Häradseconomiska kartan 1910–15.

Kyrkobyggnaden

Marsvinsholms kyrka, som skulle ersätta de tre sockenkyrkorna Balkåkra, Skårby och Snårestad, uppfördes mellan åren 1862-1867 på en helt ny plats, söder om Marsvinsholms slott, i Balkåkra socken. Kyrkobygget bekostades av slottsägaren Jules Edvard Stiernblad, som också var kyrkans patronus fram till 1922. Stiernblad drev, mot församlingarnas vilja, igenom att de övriga kyrkorna skulle rivras och att en ny stor kyrka skulle uppföras i anslutning till slottet. Kyrkan uppfördes efter ritningar, daterade 1860, av den danske arkitekten Christian Zwingmann som även varit ansvarig för en större ombyggnad av Marsvinsholms slott 1856-1857. Kyrkan, fick i likhet med slottet, en renässansinspirerad arkitektur. Zwingmann (1827-1891) var född i Riga, men utbildad på Konstakademien i Köpenhamn. Han var inblandad i ombyggnader av flera slott i Skåne, däribland Vrams Gunnarstorp och Kulla Gunnarstorp. Ritningarna till Marsvinsholms kyrka godkändes av Överintendentsämbetet 1862 efter några förändringar på framför allt tornspiran. På ritningen finns antecknat; *I öfverensstämmelse med projekt af C Zwingman med förändrad tornspira af J E Söderlund, 1862*. Kyrkobygget påbörjades 1863 av byggmästare Carl Ludvig Brogren från Rögle. Han hade även varit ansvarig för den stora ombyggnaden av slottet några år tidigare. I kyrkans närhet uppfördes ett tegelbruk och cement inköptes från Tyskland. Kyrkan invigdes 1867 och är en av Skånes största landsortskyrkor med bänkar i långhuset och på sidoläktarna beräknade för 1 000 personer.

År 1908 gjordes en utvändig rengöring och skadade partier i fasaderna lagades. Kyrkorummet försågs med järnkaminer och nya utrymmen i passagerna söder och norr om koret tillkom. 1926 försågs ljudgluggarna med luckor efter ritningar av Olof Lundberg i Glemmingebro. 1932 gjordes förstärkningsarbeten på tornbalkongen och 1938 utfördes invändiga arbeten i tornet till följd av omfattande fukt- och rötskador. Tornet reparerades även på 1940-talet.

År 1962 behövde tornet återigen renoveras och samtidigt utfördes en del moderniseringar, då bl. a kaminerna i långhusets nordöstra och sydöstra hörn togs bort. Samtidigt ommålades interiören i vitt. Tidigare hade väggarna haft en rosa ton, valven varit vita med kolonner och andra dekorativa detaljer målade i ljust grått. I slutet av 1960-talet utbyttes yttertakens skifferläggning mot eternitplattor.

Översyn och reparation av framför allt tornspiran har utförts vid flera tillfällen under 1990-talet. 2006 täcktes tornets balkong in med kopparplåt och skadade trädetaljer ersattes av nytt virke. Murarna högtryckstvättades och vittrat tegel ersattes med nytt.

Vid inventeringsbesöket 2018 var den södra och västra fasaden inklädd med byggnadsställningar och renovering av fasader och fönster pågick.

Exteriör

Marsvinsholms kyrka är orienterad i öst-västlig riktning med långhus med ett smalare femsidigt kor i öster samt torn i väster. Murarna är uppförda av tegel med fasader av rött fogstruket handslaget tegel med horisontella band av hårdbränt mörkare tegel och dekorativa strävpelare. Fasaderna har dekorativt utformade fönster- och dörromfattningar samt andra detaljer av formgjuten betong och ornament av handslaget formtegel. På de ursprungliga fogarna finns spår efter en röd färg och på vissa av de gjutna detaljerna av betong finns fragment av en orange-rosa färg. Den höga sockeln är uppbyggd av formgjutna profilerade betongelement.

Långhuset täcks av ett sadeltak och koret med ett valmat takfall, båda med rikt profilerade takfotstassar. Takets ursprungliga skiffer ersattes 1969-1970 med de nuvarande grå rektangulära eternitplattorna. Det kvadratiske tornet avlutas uppåt med en balusterförsedd balkong och däröver en av tegel murad tornspira.

Långhusets fönsteröppningar är placerade i två nivåer för att interiört ge ljus åt såväl långhuset som sidoskeppen. De nedre fönstren utgörs av tre stycken avgränsade av strävpelare och däröver en enda stor och hög fönsteröppning. Samtliga fönsteröppningar är rundbågiga med omfattningar av profilerat tegel och masverk av formgjuten betong. Fönstren är blyspröjsade, försedda med stormjärn och med handblåst och delvis etsat glas. På korets östra sida utgör tre fönsteröppningar blindfönster. De är försedda med bibeltexter med förgylld skrift. På tornets västfasad finns ett stort rosettfönster. Klockvåningens ljudguggar försågs 1926 med luckor.

Kyrkans huvudingång är via tornet i väster genom en kraftigt artikulerad rundbågig portalomfattning flankerad av kolonner. Pardörrarna är av lackerad ek med spröjsade ljusinsläpp i de övre speglarna. Ingångar finns även i norr till sakristian, som är belägen vid korets norra del, samt en ingång på södra sidan. Dessa dörrar är av svartmålad furu och nås via trappor av kalksten med fem steg.

Interiör

Kyrkans huvudentré är via vapenhuset i tornets bottenvåning.

Det rymliga *vapenhuset* är påkostat och takets kryssvalv bärs upp av rikt profilerade och kannelerade kolonner. I kapitälens formgjutna mönster finns förutom växtornamentik även tumlare. I släkten Marsvins vapen finns en tumlare återgiven, vilket på danska och ”gammalsvenska” är ordet för marsvin. Vapenhuset är kvadratisk med golvbeläggning av betongplattor med ristat mönster, som ska efterlikna klinker eller plattläggning. I söder och norr finns passager till trapphus med förbindelse till läktare och tornets övre våningar. Väggar och valv är vitmålade. I väster är entrédörren av ek med glasad överdel och i öster en brunbetsad furudörr med dekorativt smide. Trapphus till sidoläktarna, orgelläktaren och tornets övre våningar finns i långhusets sydvästra och nordöstra hörn. Under trappan i norr finns en elcentral med äldre bevarad färgsättning. Även trappuppgångarna är påkostade med trappräcken av ek med svarvade balustrar och höga pardörrar till sidoläktarna.

Orgelläktaren är inrymd i tornets andra våning. Golvet utgörs av ett betonggolvet i likhet med kyrkans övriga golv. Väggar och valv är vitmålade och i söder och norr finns ingångar från trapphusen och i väster ett stort rosettfönster. Läktarens västra del upptas av det stora orgelhuset. Läktarbarriären är genombruten och utformad i likhet med sidoläktarnas barriärer. Från det nordvästra trapphuset finns en trappa till långhusets vind och vidare till tornets övre våningar. I tornets tredje våning finns den äldre trampmaskinen för mekanisk klockringning och däröver är klockvåningen samt ytterligare ett antal våningar upp i det höga tornet. På långhusvinden finns formar till kyrkans formtegel och betongornament bevarade.

Långhuset är rektangulärt och treskeppigt, mittskeppet täcks av tre kryssvalv, medan sidoskeppen täcks av tunnvalv. Sidoskeppen har en uppbyggnad i två våningar genom den kraftigt murade sidoläktaren som bärs av murpelare med däremellan rundbågiga kolonnburna arkader. Golvet är belagt med betong med ritsade kvadratiska rutor och på vissa ställen finns en ursprunglig röd infärgning bevarad. Sidoskeppens golvnivå ligger två trappsteg högre än mittskeppet. Golvet under bänkkvarten i mittskeppet har ett brunbetsat brädgolv. Väggar och valv är vitmålade och kolonner och listverk är målade i en ljus grå ton. Fönsteröppningarna saknar innerbågar och är försedda med avrinning för kondensvatten.

I väster, till vapenhuset, finns en rikt dekorerad omfattning i nyrenässans och där över orgelläktaren. Den södra läktaren har även en separat uppgång från korets södra sida. Läktarna över koret är grunda och rymmer endast en bänkrad.

Det smalare *koret* avskiljs mot mittskeppet med en hög rundbågig triumfbåge. Koret är kvadratisk med en i öster absidformad större nisch med hjälmvalv, som upptas av altarpopsatsen. Korets golvnivå ligger fem trappsteg högre än långhuset, men med samma golvbeläggning som långhuset och vapenhuset. Väggar och valv är putsade och vitmålade. I söder och norr är sidoläktarnas bottenvåningar inbyggda. Via ådringsmålade fyllningsdörrar omgivna av rikt dekorerade omfattningar nås sakristian i norr och på södra väggen till övriga utrymmen.

Sakristian är belägen under läktaren på korets norra sida och nås via koret samt via en utvändigt ingång i norr. Sakristian har betonggolv i likhet med kyrkans övriga golv. Väggar

och valv är vitmålade. Mot öster finns en fönsteröppning och i den södra väggen finns en rundbågig ekådrad dörr till trappan till predikstolen. På den södra sidan är utrymmet mot öster inbyggt till toalett och i väster finns ett utrymme med trappa upp till sidoläktaren. Utrymmet har under en period använts för lagring av koks, men är nu förråd. Trappan har ett räcke med dekorativt utformade balustrar.

Inredning och inventarier

Altaret är murat och slätputsat med detaljer av formgjuten betong från byggnadstiden. Det krönts av en tre meter hög gipskopia av Thorvaldsens Kristusskulptur.

Altarringen tillhör originalinredningen och är halvcirkelformad och tillverkad av formgjutna betongelement i likhet med läktarbarriärerna.

Dopfunten är även tillverkad av formgjuten betong med dekorativa detaljer som kolonner och änglahuvuden och tillhör originalinredningen.

Predikstolskorgen, som tillhör originalinredningen, är placerad på korets norra vägg med uppgång från sakristian. Den är tillverkad av furu med dekorativa gjutna betongelement och målad i vitt och ljust grått. Korgen är sexsidig med evangelistskulpturer av vitmålat gjutjärn i arkadfälten. Baldakinen tillkom 1921 efter ritningar av domkyrkoarkitekt Theodor Wåhlin.

Den öppna *bänkinredningen* är ursprunglig och indelad i sex kvarter i mittskeppet och avgränsas i väster och öster med samtida skärmar. Bänkarna är brunbetsade med dekorativt

utformade gavlar. Sidoskeppen har tre bänkrader vända mot mittskeppet på bottenplan och lika många på läktaren. Korläktarna har endast en bänkrad.

Orgeln är byggd 1869 av Daniel Köhne, Köpenhamn och ombyggd 1876 av Carl Elfström i Ljungby samt 1913 av Eskil Lundén i Göteborg. Därefter omdisponerades den 1966 av J Kunkels orgelverkstad i Lund. Orgelfasaden i nyrenässans är ursprunglig och tillverkad av furu som är brunbetsad med förgyllda detaljer.

Kyrkan har tre *klockor*. Storklockan kommer från Snårestad kyrka och har inskriptioner och årtalet 1592. Mellanklockan hängde tidigare i Balkåkra kyrka och är omgjuten av Magnus Bergstet i Karlskrona 1760. Omgjutningen bekostades, enligt inskriptionerna, av grevinnan Beata Elisabeth Stenbock. Lillklockan kommer också från Snårestads kyrka och enligt inskriptionen är den omgjuten och förstord 1747 av Andrea Wetterholtz klockgjuteri i Malmö efter att den gått sönder 1697. Omgjutningen bekostades av Baron Carl Georg Sjöblad och grevinnan Beata Elisabeth Stenbock.

Kyrkan har fem *nummertavlor* av trä från kyrkans byggnadstid.

Bland övriga inventarier finns en *kyrkkista* av ek med järnband som tillhört Balkåkra kyrka med texten BALCKAGRA KYRCKIO-KISTA ANNO 1693.

Kyrkogård

Kyrkogården, som anlades 1873, är belägen öster om kyrkan med ingång mot väster genom två svartmålade gjutjärnsgrindar i nygotik. Redan 1913 föreslogs en utvidgning mot söder, enligt ritning daterad och signerad 1913 av N. Nordén, Hedeskoga. Det kan eventuellt vara Nils Nordén, (d 1918), som var folkskollärare i Hedeskoga och ansvarig för ritningarna till Hedeskogas nya skola 1905. Kyrkogården utvidgades enbart med hälften av den planerade ytan och den södra delen är idag gräsbevuxen och avgränsas mot den öppna jordbruksmarken i söder av en trädrad. Kyrkogården är indelad med grusade gångar, orienterade i nord-sydlig riktning, och framför allt kyrkogårdens sydöstra del domineras av grusade gravar omgärdade av låga buxbomshäckar. Några gravplatser är omgivna av gjutjärnsstaket och några gravplatser är försedda med högväxta eller formklippta barrträd.

Kulturhistorisk karaktärisering för Marsvinsholms kyrkoanläggning

Kyrkan och kyrkogården utgör tillsammans med Marsvinsholms slott en medvetet gestaltad miljö där alléer binder samman de olika delarna. Kyrkobyggnaden och kyrkogården bildar i sällskap med det f d kyrkstallet och f d sockenstugan och den omgivande parken en mycket tidstypisk helhet, vilka också bidrar till en historisk kontinuitet. Kyrkomiljön ingår även som en betydelsefull del i området runt Marsvinsholms slott, som är av riksintresse för kulturmiljövården.

Samhörigheten med Marsvinsholms slott är mycket påtaglig, dels genom den geografiska närheten till slottsanläggningen och dels genom kopplingen till de olika ägarna och deras påverkan och bidrag till kyrkobyggandet. Kyrkan har som helhet karaktären av en slottskyrka, med sin rymd och påkostade inredning med detaljer som t ex den återkommande tumlaren i kolonnernas formgjutna betongkapitäl.

Marsvinsholms kyrka är en ovanligt välbevarad och storslagen representant för de nya kyrkobyggnaderna som nyuppfördes till följd av bl. a befolkningsökningen. Kyrkan är såväl exteriört som interiört i det närmaste intakt sedan uppförandet. Kyrkan präglas av arkitekten Christian Zwingmanns genomtänkta och i minsta detalj konsekvent genomförda kyrkobyggnadsverk med mycket medvetet arkitektoniskt uppbyggda fasader med bland annat fönsterplaceringen, som följs upp i interiörens sidoläktares arkader. Kyrkan är även intressant ur ett teknikhistoriskt perspektiv med fasadernas utformning med lokalt handslaget och bränt tegel och det för tiden väldigt moderna nya materialet, formgjuten betong, som återfinns i kolonner, listverk och ornament, såväl exteriört som interiört. De välbevarade fönstren med blyinfattat glas och den murade tornspiran utgör även ovanliga byggnadstekniska konstruktioner.

Även interiören är mycket välbevarad och det treskeppiga kyrkorummet karakteriseras av den nygotiska katedralens takhöjd med dekorativa kryssvalv. De långa sidoläktarna med enhetliga

barriärer har bevarade gradänger och bänkar. Till den välbevarade originalinredningen hör även bl. a orgelläktare, orgelfasad, öppen bänkinredning, innerdörrar, predikstol, altarring, altare, dopfont och nummertavlor. Predikstolens vitmålade gjutjärnsskulpturer utgör ett ovanligt inslag.

Även biutrymmena, som t ex tornet, är försedda med välbevarade detaljer av stort arkitektoniskt och teknikhistoriskt värde, bl a trapppräcken och trampmaskin till klockorna. Såväl exteriört som interiört finns spår av äldre färgsättning och på vinden finns bevarade formar till kyrkans betongornament och handslagna profiltegel.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Kyrkan och kyrkogården och den omgivande parken utgör tillsammans med Marsvinsholms slott en medvetet gestaltad miljö, som binds samman av en lång allé och utgör en del av den feodala miljön. Kyrkomiljön ingår även i område av riksintresse för kulturmiljövården. Kyrkogårdens grusade gångar och buxbomsomgärdade gravplatser med högväxta barrträd ger karaktär åt kyrkogården.
- Kyrkan är en för landsorten ovanligt påkostad och storslagen kyrkobyggnad. Den är en av Skånes största landsbygdskyrkor och i det närmaste intakt sedan uppförandet. Samtliga byggnadsdelar, inredning och färgsättning som utgör original från byggnadstiden har mycket stora arkitektur- och konsthistoriska värden. Intressanta är också de på vinden bevarade gjutformarna.
- Kyrkans historia är intimt förknippad med Marsvinsholms slott och dess ägare, vilket är tydligt bl. a i kyrkans utformning och arkitektoniska samhörighet med slottet och som både påverkat kyrkans tillkomst och bekostat stora delar av byggnaden. De från de övergivna medeltida kyrkorna bevarade inventarierna, som t ex kyrkklockorna och kyrkokistan visar på en lång historisk kontinuitet.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården är skyddade enligt 4 kap. Kulturmiljölagen.

Kyrkomiljön ingår i område av riksintresse för kulturmiljövården *Bjärsjöholm – Balkåkra – Skårby [M160]* samt i Kulturmiljöstråk *Grevebanan, Malmö-Ystad järnväg* och i område *Västra Nöbbelöv-Marsvinsholm-Bergsjöholm*, som är utvärderade som Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Kulturmiljöprogram för Skåne, framtaget av Länsstyrelsen.

Källor och litteratur

Andersson, Hans, Anglert, Mats, *By, huvudgård och kyrka*. Studier i Ystadsområdets medeltid. 1989.

Dahlberg, M (red.) *Skåne – landskapets kyrkor*. Sockenkyrkorna, kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet 2015.

Dahlberg, M. Franzén, K. (red) *Sockenkyrkorna*. Kulturarv och bebyggelsehistoria. Riksantikvarieämbetet 2008.

Isberg, Henning A. (red), *Ljunits och Herrestads skolor under 100 år*. Ljunits och Herrestads hembygdsförening, 1943.

Lindblad, Jakob, *470 nya kyrkor*. Bidrag till Sveriges arkitekturhistoria 1850–1890. Raä 2009.

Underhållsplan för Marsvinsholms kyrka, Ponnert arkitekter AB, 2007-05-29
Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Särskilt värdefulla kulturmiljöer i Skåne.

Lantmäteriet - Historiska kartor
Riksantikvarieämbetet – Fornsök, Kulturmiljöbild, Riksintressen för kulturmiljövården.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-11-22

Fältinventering, foto och rapportsammanställning: Anna Lindqvist, byggnadsantikvarie.

Kulturhistorisk karakteristik och rekommendationer: Anna Lindqvist, efter samråd med Ljunits församling.

Färdigställd: Remissrapport 2019-01-21, färdigställd 2020-01-07.

Sammanfattning till BeBR

Stomme: Murverk – Tegel

Fasadmaterial: Tegel, formgjuten betong

Fasadkulör: Röd

Takform: Sadeltak

Taktäckningsmaterial: Eternitplattor

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Kor – öster, Torn – väster